



# UNIwersytet Medyczny w Białymstoku

## Wydział Farmaceutyczny

Zakład Farmacji Stosowanej

15-222 Białystok, ul. Mickiewicza 2c

Tel. (85) 748-56-15, FAX (85) 748-56-16

[kwin@umb.edu.pl](mailto:kwin@umb.edu.pl)

Dr hab. n. farm. Katarzyna Winnicka

Białystok, 15.03.2017.

### OCENA PRACY DOKTORSKIEJ

**pt.: „Opracowanie narzędzia edukacyjnego promującego współpracę lekarza i farmaceuty dla potrzeb realizacji opieki farmaceutycznej w Polsce”**

**wykonanej przez mgr Magdalenę Cerbin-Koczorowską**

**w Katedrze i Zakładzie Technologii Postaci Leku Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu**

Zapisy Ustawy o izbach aptekarskich z dnia 19 kwietnia 1991 (Dz.U. z 2008 r. nr 136 poz. 856) wprowadziły po raz pierwszy w polskich przepisach definicję opieki farmaceutycznej. W świetle wspomnianej ustawy „Wykonywanie zawodu farmaceuty ma na celu ochronę zdrowia publicznego i obejmuje udzielanie usług farmaceutycznych polegających w szczególności na: (...) sprawowaniu opieki farmaceutycznej polegającej na dokumentowanym procesie, w którym farmaceuta, współpracując z pacjentem i lekarzem, a w razie potrzeby z przedstawicielami innych zawodów medycznych, czuwa nad prawidłowym przebiegiem farmakoterapii w celu uzyskania określonych jej efektów poprawiających jakość życia pacjenta”. Opieka farmaceutyczna jest zatem koncepcją, która znacząco zwiększa obowiązki i udział farmaceuty w procesie terapii, a jednym z podstawowych elementów nieodłącznie z nią związanych powinna być partnerska współpraca pomiędzy przedstawicielami sektora ochrony zdrowia. Nawiązanie partnerskich relacji między lekarzami i farmaceutami w polskich realiach może okazać się barierą trudną do pokonania przez obie strony, dlatego podjęcie przez Doktorantkę badań nad opracowaniem narzędzia edukacyjnego promującego współpracę lekarza i farmaceuty wpisuje się w problematykę dotyczącą wyzwań stojących przed wprowadzaniem opieki farmaceutycznej w Polsce.

Rozprawa doktorska mgr Magdaleny Cerbin-Koczorowskiej liczy 134 strony, ma klasyczny układ i składa się z następujących rozdziałów: Wstęp, Przegląd piśmiennictwa, Cel pracy, Materiał i metodyka badań, Wyniki, Dyskusja, Wnioski, Streszczenie w języku polskim i angielskim, Piśmiennictwo oraz Aneksy.

Przegląd piśmiennictwa obejmuje dwa rozdziały: „*Farmaceuta jako członek zespołu medycznego*” oraz „*Edukacja interprofesjonalna*”. W części teoretycznej Autorka wiele uwagi poświęciła wprowadzeniu czytelnika w problematykę relacji pomiędzy farmaceutami a lekarzami, znaczeniu współpracy lekarzy i farmaceutów w ramach opieki farmaceutycznej oraz postrzeganiu roli farmaceuty przez lekarza. Warto podkreślić, że Autorka nie skupiła się tylko na realiach polskich, ale dokonała przeglądu literatury światowej. Przedstawiła szereg dowodów popartych badaniami przemawiających za włączeniem absolwentów farmacji do prac zespołów terapeutycznych. Jako przykłady efektów zaangażowania farmaceutów do pracy nad farmakoterapią pacjenta Doktorantka wymienia m.in. wczesne wykrywanie i zmniejszenie liczby popełnianych błędów medycznych, obniżenie częstotliwości występowania polipragmazji, zmniejszenie działań niepożądanych leków, poprawę efektywności leczenia nadciśnienia tętniczego, lepszą kontrolę astmy i podniesienie jakości życia pacjentów z astmą. Podkreśla także, że amerykańscy badacze stwierdzili, że farmaceutyci włączeni do opieki nad pacjentem geriatrycznym przyczynili się do poprawy *compliance*, ograniczenia liczby przyjmowanych przez pacjentów leków oraz liczby konsultacji lekarskich i hospitalizacji. Autorka stwierdza jednak, że pomimo tak wielu dowodów przemawiających za włączaniem farmaceutów do prac zespołów terapeutycznych, zwiększenie roli farmaceuty budzi niepokój w środowisku lekarskim, a postrzeganie farmaceuty przez lekarza i sprecyzowanie kompetencji poszczególnych specjalistów jest kluczowym czynnikiem warunkującym efektywne nawiązanie współpracy. Z tego powodu niezwykle istotne jest - już na etapie kształcenia przeddyplomowego - zapoznanie studentów medycyny ze specyfiką, kwalifikacjami i umiejętnościami przypisanymi farmaceutom. Jednym z narzędzi promujących współpracę międzyzawodową jest edukacja interprofesjonalna (*interprofessional education*). Edukacja interprofesjonalna ma na celu poprawę relacji zawodowych pomiędzy przedstawicielami różnych środowisk oraz zwiększenie świadomości i szacunku dla ról pełnionych w zespole. Wzbogacanie programów nauczania o elementy edukacji interprofesjonalnej ma na celu poprawę jakości, efektywności i dostępności usług medycznych. Informacje umieszczone w części teoretycznej zostały poparte aktualnym piśmiennictwem, a literatura omawianych zagadnień została starannie dobrana tematycznie i w przeważającej części pochodzi z ostatnich 10 lat.

W części badawczej Autorka wyodrębniła pięć podrozdziałów: Cel pracy, Materiał i metodykę badań, Wyniki, Dyskusję i Wnioski. Grupę badaną stanowili studenci Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu. Za główny cel pracy Doktorantka przyjęła opracowanie i ewaluację narzędzia edukacyjnego realizującego założenia edukacji interprofesjonalnej i pozwalającego na upowszechnienie współpracy pomiędzy lekarzami i farmaceutami. Podkreślić należy, że Doktorantka mogła zrealizować swój ambitny pomysł utworzenia pierwszych zajęć o charakterze międzywydziałowym przeznaczonych dla studentów kierunku lekarskiego i kierunku farmacja dzięki życzliwości Władz Uczelni – p. prof. Edmunda Grześkowiaka i p. prof. Ryszarda Marciniaka, pełniących funkcje Dziekanów Wydziałów Farmaceutycznego i Lekarskiego I. Projekt badawczy realizowany był w okresie od kwietnia 2009 roku do czerwca 2014 roku, a badanie podzielono na trzy etapy. Etap I polegał na ocenie sposobu postrzegania współpracy pomiędzy lekarzem i farmaceutą przez studentów ostatnich lat oraz próbie zidentyfikowania czynników mogących go kształtować. W etapie II przeprowadzono dwa rodzaje interwencji o charakterze edukacyjnym – opracowano zajęcia fakultatywne w wymiarze 15 h: „*Współpraca farmaceuty i lekarza, ich wizerunek i kompetencje w realiach systemu służby zdrowia*” (WSP) oraz „*Student – Absolwent - Pracownik*” (SAP), a następnie zweryfikowano wpływ zajęć na postawy prezentowane przez respondentów. Etap III obejmował ustalenie poziomu gotowości studentów do podjęcia edukacji o charakterze interprofesjonalnym.

W protokole badań zwrócono uwagę na wiele elementów warsztatowych zapewniających wiarygodność wyników. Doktorantka wykorzystwała doświadczenia innych badaczy z zakresu ewaluacji zajęć interprofesjonalnych i standardowej metodologii opracowania kwestionariuszy, a narzędziem wykorzystanym w badaniu były autorskie kwestionariusze ankiet i zajęcia fakultatywne jako interwencje edukacyjne. Podkreślić należy, że Autorka bardzo starannie zaprojektowała i zaplanowała przeprowadzenie wszystkich etapów badań. W wydzielonej części pracy – podrozdziale zatytułowanym „Aneksy” Doktorantka zestawiała schematy kwestionariuszy, sylabusy zajęć, wzór formularza informacji dla ochotnika, formularz świadomej zgody ochotnika, a nawet wzór ogłoszenia o naborze studentów do badań.

Gromadzenie danych na poszczególnych etapach odbyło się z wykorzystaniem kwestionariuszy ankietowych, a zrozumiałość i precyzyjność pytań zweryfikowana została za pomocą tzw. pre-testów z udziałem 3 studentów każdego kierunku. W celu analizy uzyskanych wyników Doktorantka wykorzystwała zróżnicowane testy statystyczne (test

niezależności chi-kwadrat, test Fishera-Freemana-Haltona, test ANOVA, Kruskala-Wallisa oraz test Spearmana).

Wyniki przeprowadzonych przez Doktorantkę badań zostały przedstawione w postaci 37 tabel i 4 rycin. Stanowią one staranną ilustrację pracy wykonanej przez Doktorantkę. Warto podkreślić, że Autorka samokrytycznie wskazała na możliwe ograniczenia przeprowadzonych badań. W rozdziale „Materiał i metodyka badań”, pkt. 2.2. *Przebieg eksperymentu* Autorka krytycznie odnosi się do systemu zapisów na zajęcia za pośrednictwem WiSUS: „System nie umożliwił ustawienia proporcji pomiędzy uczestnikami reprezentującymi poszczególne kierunki, co skutkowało zróżnicowaniem struktury respondentów w kolejnych edycjach.” Podobnie, w rozdziale „Wyniki” (str. 62), Autorka przyznaje, że „absencja pojedynczych studentów na niektórych zajęciach oraz dobrowolność wypełniania kwestionariuszy uniemożliwiły pozyskanie kompletnego zestawu danych. Do ostatecznej analizy włączono odpowiedzi uzyskane od 35 uczestników WSP (kierunek lekarski: 11 studentów, kierunek farmacja: 24 studentów) oraz 27 uczestników SAP (kierunek lekarski: 5 studentów, kierunek farmacja: 22 studentów).” W przypadku kontynuacji podobnych badań zasadne wydaje się jednak zwrócenie uwagi na zbliżoną liczebność studentów poszczególnych kierunków. Czy Autorka ma pomysł, jak można byłoby zapobiec wspomnianym dysproporcjom?

W rozdziale „Wyniki” (str. 46) Autorka przytacza dwie symptomatyczne wypowiedzi studentów kierunku lekarskiego: „nie ma potrzeby współpracy, więc jej nie ma” oraz „ankieta bez sensu!!! Co możemy wiedzieć o współpracy pomiędzy lekarzem a farmaceutą będąc na studiach??? Przytoczone wypowiedzi świadczą, iż studenci ci nie posiadli w przebiegu kształcenia wiedzy na temat możliwości nawiązania współpracy z farmaceutą w przyszłej pracy zawodowej, ani na temat korzyści z niej wynikających”. Obserwacja ta sugeruje, że cenne byłoby przeprowadzenie podobnych badań wśród lekarzy i farmaceutów, którzy rozpoczęli już swoją pracę zawodową.

W realizacji zaplanowanych badań, Autorka musiała zmierzyć się z problemami organizacyjnymi i technicznymi, związanymi choćby z trudnościami z pozyskaniem wypełnionych druków ankiet od studentów w roku akademickim 2009/2010. Z tego powodu wprowadziła elektroniczną formę kwestionariusza z wykorzystaniem serwisu internetowego ankietka.pl. Trudnością było także wspomniane wcześniej zachowanie równego udziału przedstawicieli poszczególnych kierunków w zajęciach fakultatywnych.

Na podstawie przeprowadzonych badań, Autorka sformułowała 7 wniosków wynikających z treści przedstawionej rozprawy doktorskiej. Rozprawę kończy bogata

bibliografia. Praca jest napisana starannie, zawiera tylko nieliczne błędy stylistyczne i sporadyczne literowe.

Najistotniejszymi z poznawczego punktu widzenia rezultatami niniejszej pracy jest zaprojektowanie zajęć (interwencji edukacyjnej) przewidzianych dla studentów kierunków lekarskiego i farmacji, służących kształtowaniu postaw przychylności wobec współpracy przedstawicieli różnych zawodów medycznych. Doktorantka wykazała, że opracowane zajęcia były nie tylko skutecznym narzędziem w promowaniu pracy zespołowej, ale stwarzały także szansę na przełamywanie istniejących stereotypów oraz wykształceniu postawy otwartości na współdziałanie. Udział w zajęciach przyczynił się również do istotnego wzrostu gotowości studentów do podjęcia nauki w ramach zajęć interprofesjonalnych oraz spowodował zwiększoną gotowość przystąpienia studentów do współpracy w ramach przyszłej pracy zawodowej.

Wysoko oceniam warsztat naukowy Doktorantki, umiejętność stawiania pytań i poszukiwania sposobów rozwiązywania problemów badawczych, korzystania z literatury naukowej, stanowiącej przedmiot pracy oraz umiejętność analizy i interpretacji wyników. Dorobek naukowy mgr Magdaleny Cerbin-Koczorowskiej obejmuje 3 publikacje opublikowane w czasopismach z tzw. listy filadelfijskiej (o łącznym IF = 3.847), 12 innych publikacji, 1 monografię oraz 12 doniesień zjazdowych.

Głównym argumentem przemawiającym za wysoką oceną niniejszej pracy jest jej oryginalny temat oraz konstrukcja bazująca na obszernej wiedzy z zakresu ewaluacji zajęć interprofesjonalnych i metodologii opracowania kwestionariuszy, która pozwoliła przeprowadzić kompleksową analizę przydatności opracowanych narzędzi edukacyjnych. Praca jest przykładem całościowo rozwiązanego problemu badawczego, a nowatorski i praktyczny wymiar rozprawy uzasadnia jej wyróżnienie.

W mojej opinii rozprawa doktorska mgr Magdaleny Cerbin-Koczorowskiej spełnia wymogi *Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym* i na tej podstawie zwracam się do Wysokiej Rady Wydziału Farmaceutycznego Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu z wnioskiem o jej przyjęcie i dopuszczenie mgr Cerbin-Koczorowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

KIEROWNIK  
Zakładu Farmacji Sposobanej  
*Katarzyna Winnicka*  
dr hab. n. farm. Katarzyna Winnicka

Białystok, 15.03.2017.